

INTERNET SOCIALIZATION OF THE CHILDREN AND YOUNGSTERS IN BULGARIA IN A GLOBAL PANDEMIC SITUATION⁵

Principal Assist. Prof. Ana Popova, PhD

Department of Public Health and Social Work,

University of Ruse, Bulgaria

E-mail: apopova@uni-ruse.bg

***Abstract:** Nowadays, in the globalized world and risky information society the humanity is facing some challenges of a new type – global pandemic situation caused by COVID 19 and accompanying social isolation, dramatic changes in the everyday life, appearance of a new type of socialization of kids and youngsters due to the more intensive impact of Internet and the social media.*

There are numerous negative consequences of COVID 19 in a global scope: economic decline, increase of unemployment, economic difficulties for the employers and their companies but the most significant negative impact is for the people and their mental health suffering from decreasing social contacts and interactions.

In this situation Internet and social media are transforming into one of the main agents for the secondary socialization of the kids and youngsters, replacing other agents and causing value transformations.

This paper explores and presents some empirical data about the influence of Internet and social media on the children and youngsters in Bulgaria in the context of COVID 19 pandemic situation.

Keywords: COVID 19, Secondary Socialization, Internet, Social Media

JEL Codes: I12

ВЪВЕДЕНИЕ

В съвременния глобализиран свят и рисковото информационно общество, човечеството е изправено пред някои предизвикателства от нов тип - глобална пандемична ситуация, причинена от COVID 19, придружаващата я социална изолация, драматични промени в ежедневието, поява на нов тип социализация на децата и младежите поради по-интензивното въздействие на Интернет и социалните медии.

Многобройни са негативните последици от COVID 19 в световен мащаб: икономически спад, нарастване на безработицата, икономически затруднения за работодателите и техните компании, но най-същественото отрицателно въздействие е върху хората и тяхното психично здраве, породено от намаляващите социални контакти и взаимодействия. В тази ситуация интернет и социалните медии се превръщат в един от основните агенти за социализация на децата и младежите, замествайки други агенти и предизвиквайки ценностни трансформации.

На базата на емпирични данни, настоящата разработка си поставя за цел да изследва влиянието на интернет и социалните медии върху децата и младежите в България в контекста на глобалната пандемия от COVID 19.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Социализацията като понятие се интерпретира в различни теоретични парадигми, наложили се в хода на развитието на социологическата мисъл през 19 и началото на 20 век, а именно тези на структурния функционализъм, символния интеракционизъм и поведенческият подход. Научно осмисляне на проблема за социализацията е представено в работите на Ф. Гидинс, М. Вебер, Е. Дюркем, Ч. Кули, Р. Мъртън, Т. Парсънс, Г. Тард, З. Фройд и др.

Сподед **Гидинс** социализацията е процес на формиране на личността под въздействието на социалната среда (Giddings, 1897). **Е. Дюркем** изтъква като ключов момент в процеса на социализация социалната принуда, натискът на обществото над индивида, принуждаващ го да

⁵ The research paper was presented on November 13, 2020 at the Social Work Section of the 2020 Online Scientific Conference co-organized by University of Ruse and Union of Scientists - Ruse. Its original title in Bulgarian is: „ИНТЕРНЕТ СОЦИАЛИЗАЦИЯ НА ДЕЦАТА И МЛАДЕЖИТЕ В БЪЛГАРИЯ В УСЛОВИЯТА НА ГЛОБАЛНА ПАНДЕМИЧНА СИТУАЦИЯ“.

възприема и реализира модели на поведение, характерни за дадена социална общност, като по този начин социумът може да контролира и регулира този процес. (Осипова, 2001: 83). Възгледите на Е. Дюркем провокират полемичния тон на социалния психолог **Г. Тард**, според когото не социалната принуда, а социалното подражание е главна движеща сила на социализацията. Той дефинира социализацията като система от патерналистични отношения със съответстващи статусно-ролеви позиции и ценности (Тард, 1996: 117-143). **Т. Парсънс** отрича абсолютизирането на социалната принуда във възгледите на Е. Дюркем, тъй като смята, че хората избират модел на поведение не по силата на обществен натиск, а на базата на приемането на културата на обществото, което се осъществява чрез процеса на социализация. Чрез усвояването на норми, ценности и роли в процеса на общуване индивидът се интегрира в социалната среда. Според Т. Парсънс равновесието на социалната система се постига чрез действието на два основни механизма: на социализация и на социален контрол, които осигуряват запазването и възпроизводството на нормативно-ценностната система на обществото (Ритерман, 2009 http://textbook.news/sotsiologiya_827_829/osnovnyie-teorii-sotsializatsii-57558.html). Общопризнат принос на Т. Парсънс е определянето на семейството като първичен и един от основните агенти на социализацията. Именно от най-близкото обкръжение на младия човек в голяма степен зависи дали възприетият от него модел на поведение ще бъде социално одобряем или асоциален (девиантен) (Ритерман, 2009 http://textbook.news/sotsiologiya_827_829/osnovnyie-teorii-sotsializatsii-57558.html). Също като Т. Парсънс и **Р. Мъртън** разглежда социализацията като процес на интеграция на личността в социалната система чрез адаптация към социално-типични ситуации или социални групи. Според **Е. Фром** процесът на социализация започва от мига, когато индивидът проявява себе си и своето отношение към хората чрез формите на човешките отношения. Развитие на една или друга форма на общуване води до формирането на социален характер. Чрез това понятие Е. Фром означава ядро в структурата на характера, присъщо на болшинството представители на дадена култура, в противовес на индивидуалния характер, благодарение на който принадлежащите към една и съща култура се отличават един от друг. Е. Фром разкрива динамичната природа на социалния характер в процеса на социализация и социално-икономическата основа на неговото възникване. (Фромм, 1992 <http://www.soc-mol.ru/encyclopaedia/theories/409-social-teor-fromma.html>). Не на последно място трябва да бъде отделено внимание на разбирането за социализацията в рамките на школата на социалния конструктивизъм, и по-специално във възгледите на **П. Бъргър** и **Т. Лукман**. Според двамата автори индивидът не е член на обществото по рождение, а е налице времева последователност, в хода на която той бива въведен за участие в социеталната диалектика чрез интернализация на обективния свят. Бъргър и Лукман разглеждат социализацията като всеобхватно и последователно въвеждане на индивида в обективния свят на дадено общество или на част от него (Бъргър и Лукман, 1996: 156).

Повечето **български автори** разглеждат социализацията като процес, чрез който индивидът усвоява система от знания, норми, ценности и поведения, позволяваща му да се адаптира към и интегрира в обществото. Например, според **В. Златанова** личността се формира в резултат от социализацията, където потребностите на детето представят основен мотивационен фокус. Авторката смята, че фундамент за цялостното бъдещо развитие на детето е изграждането на привързаност към този, който се грижи за него. Ранното детство е периодът, в който се поставя началото на процеса на научаване и изграждане на връзки с другите чрез осигуряването на сигурност за детето (Златанова, 2013 <http://www.omda.bg>).

От изложеното по-горе може да се обобщи, че в историята на научното изследване на процеса социализация се обособяват **два основни подхода при нейната интерпретация**, отреждащи противоположна роля на индивида в системата на социалните взаимодействия. Първият от тях, **субектно-обектният** подход с представители Дюркем, Парсънс, Мъртън, Петровский и др., определя индивида като пасивен обект на въздействие от страна на обществото. В неговите рамки социализацията се определя като процес на адаптация на индивида към културата на даден социум. Субектно-обектният подход доминира през 50-те-60-те години на миналия век. Някои изследователи отнасят последователите на субектно-

обектния подход към т. нар. **адапционно направление** в изучаването на социализацията. В неговите рамки процесът на социализация се приравнява към адаптацията.

Вторият интерпретативен подход, **субектно-субектният** с представители Ч. Кули, Дж. Мийд, Л. Колберг, Н. Смелзер и др., по-адекватно определя съдържанието на социализацията, защото отглежда активна роля на индивида в този процес. Индивидът не само усвоява и се адаптира към традиционните норми, ценности и образци на поведение, но и моделира и трансформира както своя вътрешен свят, така и социалната среда.

Представителите на субектно-субектния подход в изучаването на социализацията могат да бъдат отнесени към т.нар. **интеграционно научно направление**, обединяващо възгледите на последователите на символния интеракционизъм и социалния конструктивизъм. Базова постановка в него е, че на социализацията в еднаква степен са присъщи както тенденция към типизация, така и към автономизация на личността, което осигурява едновременно развитие на социума и на личността.

На съвременния етап от развитието на социологията повечето от изследователите се обединяват именно около интеграционния механизъм за осъществяване на социализацията. Освен това, ако по-рано се е смятало, че личността се социализира главно в детска и юношеска възраст, днес социализацията се възприема като непрекъснат процес, обхващащ всички възрастови групи. Безспорно е, че в периода на ранно детско развитие се поставят основите на формирането на личността, но по протежение на целия жизнен цикъл се променят статусно-ролеви позиции и социални представи. Неслучайно е въведено и понятието ресоциализация, отнасящо се до настъпилите промени в първоначалните резултати от социализацията.

В научната мисъл е постигнато сравнително единодушие по въпроса кои са основните агенти за социализацията на индивидите: родители, семейство, образователни институции и др. В съвременното информационно общество обаче се наблюдава все по-видимо присъствие на феномена на интернет социализацията или на информационно-мрежовата социализация. В този случай средствата за масова комуникация - медии, социални мрежи, интернет действат като паралелни агенти на социализацията, както за децата в най-ранна възраст, така и за всички останали възрастови групи от социума. Първичният агент на социализация – семейството, предава на детето едни ценности, норми и модели на поведение, но тъй като индивидът е активна страна в своята социализация, той може да избере да възприеме моделите, транслирани от различни телевизии или различни интернет клипчета, които представят друга реалност - виртуалната. Тази паралелна социализация може да се окаже много опасна за социализацията на малките деца и подрастващите, тъй като безконтролно, без реалното осъзнаване от страна на родителите, тя внушава модели на поведение, които могат да бъдат агресивни, деструктивни и опустошителни за крехката детска психика. Във връзка с изложената теза за паралелната социализация в настоящата разработка се възприема схващането, че в постмодерните общества агентите на социализация не могат да бъдат ясно разграничени на първични и вторични и дори биват надградени от паралелните източници на виртуалната реалност, особено в създадалата се пандемична обстановка, породена от КОВИД 19, и обучението на децата и младежите в електронна среда. (Попова, 2019).

Изведена е гледната точка, че интернет, социалните мрежи, напр. Фейсбук, и медиите могат не само да омаловажат или изместят ролята на други основни агенти за социализация на децата и младите хора, но и да породят промени в социалните отношения, какъвто е случаят с обучението в електронна среда, задълбочаващо социалната изолация и водещо до демотивация и негативни психически състояния.

Формулирана по-горе теза се потвърждава от резултатите от непредставително емпирично социологическо изследване, проведено от автора на разработката и включващо фокус групово дискусия със студенти. Приведени са и данни от вторичен анализ на вече осъществени емпирични социологически изследвания.

За изходна точка при формулирането на въпросите за фокус груповата дискусия, осъществена през м. ноември 2020 г. със студенти от първи курс, специалности Социални дейности и Ерготерапия при Русенския университет, се приемат резултатите от проучването

Covid-screen, проведено във Франция през 2020 г. (Gomes, 2020. <https://www.la-croix.com/Famille/Effets-ecrans-enfants-sait-vraiment-2020-09-09-1201113049>)

Според това изследване, преди обявяването на извънредно положение през март 2020 г. и затварянето на държавите, през 2019 г. децата на възраст 3-10 години прекарват средно 1,56 часа на ден пред екран (22 минути по-малко от 2018 г.). По време на карантината децата на възраст между 6 и 12 години прекарват средно по 7 часа на ден пред екрани: 4 часа за образователни цели и аудиовизуално съдържание; един час за общуване (съобщения, SMS ...) и около 1 час 15 минути за видео игри.

На базата на посочените данни е формулиран основният въпрос, за чийто отговор трябва да допринесе работата на фокус групата: „Какви са положителните и отрицателните ефекти от обучението в електронна среда?“ Този основен въпрос е разделен на подвъпроси, по които от участниците във фокус групата са получени следните мнения:

1. **Какво разбирате под термина „Интернет социализация“** – тук най-честотните отговори на студентите са: *взаимоотношения в социалните мрежи, онлайн обучение, влияние на интернет върху нашия живот;*
2. **Как Ви влияе сегашното преминаване към онлайн обучение** – с най-голяма честота се отличават отговорите: *изпадам в депресия, нищо не се е променило, хората се презапасяват, остават без работа, стават агресивни, онлайн обучението не ми се отразява много добре, онлайн обучението не прилича на присъственото,*
3. **Моля, споделете 5 положителни и 5 отрицателни ефекта от онлайн обучението.** Като най-чести отрицателни ефекти студентите споменават: *дълго време пред компютъра, голямо натоварване на очите, занимания по цял ден на компютъра, малко контакти с приятели, липсва движение на чист въздух, не можем да се концентрираме, затпяваме, развалят ни се очите, от вкъщи не можем да учим както трябва, на живо е много по-добре, повече време пред компютъра, излизаиш по-рядко, увеличиха се домашните, по цял ден стоим у нас и по този начин ни се ограничава движението, не мога да уча като в университета, по цял ден пред компютъра, не можем да се концентрираме, натоварване на очите, затворени сме вкъщи като в затвор.* Според участниците във фокус групата положителните ефекти са: *повече време вкъщи, по-лесно възприемане на нещата, по-лесно вземане на изпити, по-лесно решаване на тестове, повече време за сън, по цял ден сме на леглата и спим, положителен факт не мога да намеря, освен през зимата, не се движииш по студеното, на топло през зимата, оценките ни се повишиха, мога да се наспя, друго няма.*
4. **Имате ли наблюдения как се отразява онлайн обучението на по-малките деца и ученици на възраст под 18 г.? Моля, споделете?** Тук участниците във фокус групата представят следните свои наблюдения: *не могат да свикнат, не им харесва, много ги натоварват - и децата, и родителите им, изпадат в депресии и нервност, изгубват представа за реалността, не могат да се концентрират, особено ако са две и повече деца, които са онлайн, вкъщи нямат авторитета на учителя и на институцията училище, не могат да се справят с голямото натоварване и липсата на присъствено обяснение на уроците от страна на учителите.*
5. **Как се отразява онлайн обучението на Вашите родители?** Тук най-честотните отговори са: *радват се, че сме вкъщи под контрол и не ходим по други места, не им се отразява.*
6. **Имате ли предпочитан, достоверен за Вас източник на информация?** – тук доминиращият отговор е *социалните мрежи /Фейсбук/.*
7. **Кои за Вас са достоверните източници на информация по отношение на COVID 19? - проф. Кантарджиев, доц. Кунчев, проф. Мутафчийски или доц. Мангърров?** – тук най-честотните отговори на студентите са: *не гледам телевизия и не ги познавам, през първата карантина всеки ден следях щаба, но много ни плашат и спрях да ги гледам.*

На базата на посочените по-горе резултати от проведената фокус група със студенти могат да бъдат направени следните **изводи**:

- Обучението в електронна среда, интерпретирано като част от интернет социализацията на деца и младежи в условията на глобална пандемия, е съпроводено с повече отрицателни, отколкото положителни ефекти. То причинява както физиологични проблеми /увреди на зрението, ограничаване на двигателната активност, депресивни състояния/, така и множество психосоциални проблеми – задълбочаваща се социална изолация, демотивация за учене поради ограничаване на контролните и регулаторни функции на образователната институция, редуциране ролята на преподавателския авторитет, натоварване на родителите с неприсъщи функции и др.
- Социалните мрежи все повече изземват ролята на други агенти за социализация, като семейството и образователните институции, и се превръщат във фактор, чиято достоверност не се поставя под съмнение и се приема безапелационно и безкритично.
- Общуването в социалните мрежи компенсира в някаква степен отсъствието на социални контакти и движението в реална среда, но ако липсва контрол над контактите на детето/младежа, или той е силно занижен поради отсъствието на родителите, които са трудово ангажирани, или пък по-възрастните близки, на които е оставено детето, нямат необходимия капацитет за работа с новите технологии, съществуват редица рискове – от попадане под негативно влияние, от усвояване на девиантни модели на поведение и др. Именно тук детето/младежът може да стане обект на различни типове насилие, на сексуална злоупотреба и др. Отсъствието на близък доверен човек, с когото да сподели проблемите си, може да ескалира в срив в психосоциалното му развитие и да се стигне дори до необходимостта от намесата на лекар или психолог.
- Сериозен риск, който присъства при интернет социализацията на децата и младежите, както и при безконтролно сърфиране в социалните мрежи, е опасността от ценностен дефицит. Както е известно, ценностната йерархия, състояща се от индивидуални и локално-групови ценности (Бузера и др., 2012), се формира в доста ранна възраст на детето. Ако в този период, не му се оказва достатъчен контрол от семейството поради трудова ангажираност на родителите, е твърде възможно в процеса на неговата социализация да не се формират важни семейни ценности (уважение към разпределението на ролята в семейството, уважение към по-възрастни негови членове и др.).
- Наред с останалите рискове за социализацията на децата и младежите, ценностният дефицит и деформацията на ценностните системи имат негативни последици в дългосрочен план върху цялостното развитие на индивида и неговата интеграция в обществото.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Създадена се пандемична ситуация, породена от COVID 19, представя синтезиран модел на ефектите от интернет социализацията на деца и младежи в днешно време. Най-отчетливите характеристики на този модел се проявяват в настъпилото по принуда синхронно обучение в електронна среда, което в кратки срокове извърши рязък и драматичен преход от традиционните методи на обучение към такива с отдалечен достъп, лишавачи обучаваните от най-важната социализационна функция на образователната институция – тази на социалната регулация и контрол. Неизмеримо по-неблагоприятни са ефектите от заместването на живите контакти с такива в социалните мрежи, които крият редица рискове за емоционалното и когнитивното развитие на младите хора и причиняват дефицити в тяхната социализация.

REFERENCES

- Бузера, Й., Е. Димитрова, О. Кайтер, Н. Паня, Ю. Попова, Ю. Рот, А. Тенеску. (2012) Основи на интеркултурната комуникация. Велико Търново: „Фабер.
- Бъргър, П. и Т. Лукман. (1996). Социалното конструиране на реалността. ИК „Критика и хуманизъм, София.
- Златанова, В и др. (2013) Социализация и девиантно поведение. Съст. и ред. В.Златанова, ОМДА, ISBN 978-954-9719-30-7.
- Осипова Е.В. (2001) Социология Эмиля Дюркгейма. СПб. : Алетейя, 330 с.
- Попова, А. (2019) Дефицити в социализацията на деца от семейства на работещи в чужбина родители. СНОУМОД ДФ, София, 2019,.204 страници, ISBN 978-619-90916-8-5
- Ритерман, Т.П. (2009) Социология: Полный курс. http://textbook.news/sotsiologiya_827_829/osnovnyie-teorii-sotsializatsii-57558.html
- Тард, Г. (1996) Социальная логика (пер. с фр.). СПб.: Социально-психологический центр. 548 с.
- Фромм, Э. (1992) Душа человека / пер. с нем. и англ.; общ. ред., сост. П. С. Гуревича. М.: Республика. 430 с. <http://www.soc-mol.ru/encyclopaedia/theories/409-social-teor-fromma.html>
- Giddings, F. (1897) The Theory of Socialization. In: American Journal of Sociology, volume 3, n 1, The University of Chicago press journal.
- Gomes, P.P. (2020) Effets des écrans sur nos enfants: que sait-on vraiment? <https://www.la-croix.com/Famille/Effets-ecrans-enfants-sait-vraiment-2020-09-09-1201113049>